

Büyük Nutuk'un Yurt İçi ve Yurt Dışı Basımları

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın İkinci Büyük Kongresi'nin 15-20 Ekim 1927 tarihli oturumlarında Reisi Cumhuriyet Halk Fırkası Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tarafından bizzat okunan Nutuk, Türkiye'de ismi en çok bilinen bir konuşma ve eserdir. Okunduğu ve ilk kez basıldığı günden itibaren klasik Kemalist tarih yaklaşımının yakın tarihe bakış açısının temel taşıdır.

Yazılış sürecinde yakın çevresinin düzeltme ve eleştirilerine açık olmasına rağmen, Nutuk ile ilgili bütün sürecin başlatılmasında, yürütülmesinde ve esas olarak metnin ana fikrinde ve yapısında Mustafa Kemal Paşa'nın damgasının olduğu kesindir. Nutuk, kelimenin tam anlamıyla Mustafa Kemal Paşa'nın bir eseridir.

Nutuk, Mustafa Kemal Paşa'nın önderlik ettiği mücadeleyi ve ortaya koyduğu eseri anlamlandırma, kimseye kaptırmama çabasının bir yansımasıdır. Milli Mücadele yıllarının sohbet ve yazışmalarına, Meclis tartışmalarına, mektuplarına hakim olan çatışmalar, erken Cumhuriyet yıllarında da gazetelerde, anı kitaplarında, siyasi oluşumlarda kendisini şiddetle göstermiş ve ihtimaldir ki, Mustafa Kemal Paşa, nesnel koşullar gereği, kontrolün elinden çıkması halinde, gelecekte atmayı planladığı adımların tehlikeye düşeceğini, genç Cumhuriyet'in içeride ve dışarıda meşruiyetinin sorgulanacağını, eski rejimin daha kuvvetle ve açıkça gündemde kalacağını düşünmüş olmalıdır. Özel açıdan ise, Mustafa Kemal Paşa, gençlik yıllarında elde ettiği askeri başarıların gölgede bırakılmasının oluşturduğu tecrübe ışığında, bu sefer kontrolü elden bırakmamış, başarılarını ve eserini kimsenin kapmasına izin vermemiştir.

Büyük Nutuk'un Yurt İçi Basımları

Nutuk, Atatürk'ün sağlığında yurt içinde iki defa basıldı. Şunu kesin olarak söyleyebiliriz ki, Atatürk'ün sağlığında yapılan diğer baskı da dahil olmak üzere hiçbir Nutuk baskısına eserin ilk baskısındaki kadar özen gösterilmemiştir. Burada kastedilen, içerik için gösterilen özenin yanı sıra kitabın biçimine, kağıt ve baskı kalitesine, tanıtımına, dağıtımına gösterilen özendir. Daha sonraki yıllarda, özellikle de Atatürk'ün vefatı sonrasında bu özen giderek azaldı.

Nutuk'un bir kitap olarak da basılacağı haberleri okunduğu günlerde basın yoluyla kamuoyuna duyurulmuş olsa da gerçekte basım için hazırlıklar önceden yapılmıştı. Muhtemelen çeşitli alternatifler üzerinde durulduktan sonra eserin basım ve dağıtımının Türk Tayyare Cemiyeti tarafından yürütülmesine karar verildi. Bu kararda, Mustafa Kemal Paşa'nın, Türk Tayyare Cemiyeti'ni güçlendirme arzusunun da etkisi olmalıdır. Nitekim eserin satışından elde edilecek gelirin yüzde on beşinin Türk Tayyare Cemiyeti'ne bırakılması da bunu göstermektedir.

Bu bağlamda, Nutuk'un basım hakkı için Mustafa Kemal Paşa'yı temsilen Hasan Rıza bey ile Türk Tayyare Cemiyeti'ni temsilen Bitlis Mebusu Muhittin Nami bey arasında yedi maddelik bir mukavelename düzenlendi. Bu mukavele ile Nutuk'un basım hakkı, bir defaya mahsus olmak üzere Türk Tayyare Cemiyeti'ne bırakıldı. Buna göre, metin Ağustos ayında Türk Tayyare Cemiyeti'ne verilecek ve eser de en geç 1928 yılı Ocak ayı başlarında, her nüshaya ayrı numara verilerek basılacaktı.

Sonuçta, metne son halinin verilmesinin gecikmesi ve yapılması istenilen düzeltmeler nedeniyle, her ne kadar kitap üzerindeki basım tarihi 1927 olarak görünse de Nutuk ancak 1928 yılı ortalarında basılabildi.

Nutuk'un müsveddeleri Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı'nda iki kutuda bulunmaktadır.

Baskıya giren son şeklin verildiği Nutuk ise Türk Hava Kurumu'nda saklanmaktadır.

Nutuk, ilk baskıda, birisi metin, diğeri Vesikalar bölümü olmak üzere iki cilt olarak basıldı. Birinci cildin başında Mustafa Kemal Paşa'nın bir fotoğrafı, arka kapak içinde on adet harita ve savaş krokisi vardı. Nutuk, hitap şekli korunarak basıldı. Basım sırasında bile bir takım düzeltmeler yapılması, Nutuk'un yaşanan gerçekliğe uyması için harcanan çabayı göstermektedir.

Eser, asıl metin "Nutuk. Gazi Mustafa Kemal Tarafından", Vesikalar ise "Nutuk Muhteviyatına Ait Vesaik" adı ile iki cilt olarak, her biri elli bin adetlik iki parti halinde basıldı. Bu baskıda konu bölümlenmesi yoktu. Belgelere sayı verilmiş, ancak "Trakya Teşkilatına Ait Vesaik" belgesi ise sayısız olarak sona eklenmişti. Halka dağıtılan, satışa sunulan nüshalar dışında özel olarak süslenmiş ve basılmış nüshalar da bulunmaktadır. Bunlar ya özel fiyatlardan satılmış veya belirli kişilere hediye edilmişlerdi.

Nutuk'un okunduğu tarihte Türkiye'de yazı dilinde Arap harfleri kullanılmakta iken basımına kadar geçen sürede Latin harflerinin kullanılması gündeme geldi. 1928 yılının ikinci yarısında yazı dilinde Latin harflerine geçilmesine, Arap harfli kitapların kütüphanelerden kaldırılıp yerlerine Latin harfli kitaplar konulmasına ve bu konulardaki hassasiyete karşılık Nutuk istisnai bir konumda oldu. Arap alfabesi baskılı Nutuk yasak kapsamında değildi. Nutuk'un dağıtılması ve okunması konularında teşvik sürdü. Hatta Latin harfleriyle bir Nutuk basımı için çok acele edilmedi ve Latin harfli Nutuk ancak 1934 yılında piyasaya sürüldü.

Nutuk'un 1934 baskısında ana metin iki cilde bölündü, yan başlıklar eklendi. Üçüncü cilt Vesikalar'a ayrıldı. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışı ana metnin ikiye bölünmesinde kıstas olarak kullanıldı. Bu baskıyı Kültür Bakanlığı, Devlet Matbaası'na yaptırdı. Atatürk'ün portresi, harita ve krokiler korundu, metin içine fotoğraflar eklendi. Bu baskının üç cildi de ciltlenmişti. 1934 baskısında Nutuk'a kenar başlıkları eklenerek bölümlenme yapıldı. Metnin iki parçaya ayrılmasının ve kenar başlıklar eklenmesinin, kenar başlıklarının isimlerinin Mustafa Kemal Paşa'nın onayından geçtiğini düşünebiliriz.

Nutuk'un üçüncü baskısının fikir ve hazırlıkları muhtemelen Atatürk'ün sağlığında başlamış olmalıdır. Ancak basım Atatürk'ün vefatından sonraya kaldı. Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyet'in ilanının 15. yıldönümü dolayısıyla Kültür Bakanlığı'ndan Nutuk'un yeniden basımını istemişti. Bu basımın Vesikalar cildi yoktu. Metin de tek cilt haline getirildi. Ciltsiz olarak basılan eser makul bir fiyattan satışa sunuldu.

Büyük Nutuk'un Yurt Dışı Basımları

Nutuk'un yurt dışında yabancı dillerde basımı konusu, Türkiye'de Nutuk araştırmaları içinde en çok ihmal edilen konudur.

Aslında burada öncelikli olarak sorulması ve cevaplandırılması gereken soru, Nutuk'un yabancı dillerde basılması için yurt dışında girişim yapılmasının gerekli olup olmadığıdır. Neden, tıpkı Türkçe nüshasında yapıldığı gibi, Nutuk'un Türkiye'de çeşitli yabancı dillerde basılması ve dağıtılması sağlanmadı? Burada akla gelen gerekçe, yabancı firmaların basım tecrübelerinden çok, satış ve dağıtım tecrübelerinden ve ağlarından yararlanma isteği olabilir. Ancak, özellikle İngilizce ve Fransızca Nutuk nüshalarının satış ve dağıtımı için Türkiye'nin yurt dışındaki temsilciliklerinin kullanılmaya çalışılması, karşılaşılan güçlükler ve ortaya çıkan sonuç bu amaca istenilen şekilde ulaşamadığını gösteriyor.

Nutuk'un yurt dışında basımı düşüncesinin somutlaşması ve yazışmalara dökülmesi Nutuk'un yazılması ve yurt içinde

basılması düşüncesi ile paralel yürümüştü. İlk yazışmalar Paris basımevleri ile yapılmış olsa da sonuçta İngilizce, Fransızca, Almanca dillerinde basım ve dağıtım işi Leipzig’de Koehler basımevine verildi. Ayrıca Vesikalar da Fransızca basılacaktı. İleriki aşamada Nutuk’un Almanya’da basım sürecinin gözetim ve kontrol yetkisi Türk Tayyare Cemiyeti’ne devredildi. Böylece Nutuk’un yurt içinde olduğu gibi yurt dışında da basılması, dağıtılması ve satış işlemlerinin tümü tek bir elde, Türk Tayyare Cemiyeti’nde toplandı.

Koehler’in Nutuk baskılarında metinden ayrı açıklayıcı bilgiler bulunmaktadır. Bu açıklamalarda, Nutuk’un yabancı dillere niçin tercüme edildiği anlatılmıştır. Türk İstiklal Savaşı’nı ve Türk Devrimi’ni izlemek isteyenler için bir kolaylık olsun diye çevrildiğinden bahsedilmiş, Tanzimat’tan İmparatorluğun sonuna kadar yapılan reform hareketlerine temas edilmiştir.

Nutuk’un Almanya dışında tek baskısı Sovyetler Birliği’nde gerçekleştirildi. Nutuk’un Sovyetler Birliği’nde basılması uzun bir süreç sonunda ortaya çıktı. Nutuk Rusça’da, 1929-1934 yılları arasında dört cilt halinde, “Put Novoy Turtsii 1919-1927” (Yeni Türkiye’nin Yolu) adıyla basıldı. Rusça baskının önemi; metnin dışında yapıta Atatürk’ün biyografisinin, Türk Devrimi’ni anlatan uzun bir giriş bölümünün, açıklayıcı notların, ad ve kavramlar dizininin, zaman çizelgesinin ve diğer fotoğraf ve görsel malzemenin eklenmiş olmasıdır. Özellikle çeviri sürecinde gösterilen özenin ve yukarıda sayılan eklerin Rusça Nutuk baskısını geciktirdiği anlaşılmaktadır.

Nutuk’un yurt dışında Türkiye’nin tanıtımı, hatta bir takım olumsuz fikirlerin ve propagandaların ortadan kaldırılması için bir araç olarak kullanılabilmesi fikri gündeme gelmişti. Bu süreçte, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa gibi ülkelere özel bir önem atfedildiği anlaşılmaktadır. Türkiye, bu ülkelerle ilişkilerini, hayati çıkarlarından taviz vermeden düzeltmek istiyordu. Diplomatik manevralar yanında, Nutuk gibi bir eserin bu ülkelerin kamuoylarında ve özellikle de akademik, entelektüel çevrelerinde yaratacağı etki ile o ülkelerin yöneticilerinin olumlu yönde etkilenmeleri bekleniyordu.

Bu bağlamda dikkatimizi çeken bir diğer nokta da Nutuk’un içeriğinde dış politika konularında çok özenli, dikkatli bir dil ve üslup kullanılmış olmasıdır. Mustafa Kemal Paşa, 1927 yılında, artık Batılı devletlerle ilişkileri normalleştirme isteğinde olduğundan Nutuk’un dili dikkatlidir. Nutuk’un içeriğine gösterilen bu dikkat, yurt dışında yabancı dillerde basım için bir avantaj olarak görülebilir.

1927 yılında bu ülkelerin çoğunun Büyükelçilik binalarını İstanbul’dan Ankara’ya taşımamış olmaları onların yeni Türkiye’ye bakışlarını açıkça göstermektedir. Türkiye de elindeki bütün olanaklarla kendini kanıtlamaya, ayakta kalacağını, “ilelebet” yaşayacağını göstermeye çalışmaktadır. Birçok başka adım dışında Nutuk da bu amaca hizmet edecek bir araç olarak düşünülmüş olmalıdır.

Nutuk’un yurt dışında yabancı dillerde basılması için hızla hareket edilmiş olsa da Türkiye’de basılması girişimi, işin doğası gereği, daha kolay sonuçlandırıldı. Mustafa Kemal Paşa’nın Türkiye’de sahip olduğu konum ve taşıdığı tarihi kimlik ve karizmatik kişiliğin, yurt içindeki otoritesinin Nutuk’un yurt içi basımını kolaylaştırdığını, buna karşılık yurt dışında bağlantı kurulan kurumların önceliklerinin ise farklı olduğunu, bu kurumların konuya kar zarar çerçevesinden baktıklarını söylemek mümkündür. Sovyetler Birliği dışında bağlantı kurulan yurt dışı basım kurumları Nutuk’un yayımlanması konusunu özel sektör mantığı çerçevesinde değerlendirmişlerdi. Türkiye’de ise Nutuk’un basım işine farklı bir bakış açısı egemendi.

Mustafa Kemal Paşa, 1927 yılında devlet mekanizmasına ve siyasete tam anlamıyla hakimdi. Bu nedenle, Nutuk’un

okunuşunda, basımında ve dağıtımında tüm Cumhuriyet Halk Fırkası teşkilatı, hatta devlet teşkilatı tam anlamıyla bütün gücünü gösterdi. Nutuk, içeriğiyle son yılların tartışmalarına nokta koydu, ancak önce örtülü, sonra açık olarak bizzat kendisi de o tartışmaların parçası oldu.

Süleyman TÜZÜN

KAYNAKÇA

“70. Yılında Ulusal ve Uluslararası Boyutlarıyla Atatürk’ün Büyük Nutuk’u ve Dönemi”, **ODTÜ Tarih Bölümü’nün Düzenlediği Sempozyum, 20-21 Ekim 1997**, Der. ve Yay. Haz. Gül E. KUNDAKÇI, ODTÜ Basım İşliği, Ankara 1999.

AKÇURA, Yusuf, “Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin Asli Menbalarından Nutuk”, **Türk Tarih Encümeni Mecmuası**, C I, S I, Haziran-Ağustos 1929, Yeni Seri, Gütemberk Matb., İstanbul 1929.

Atatürk’ün Büyük Söylevi’nin 50. Yılı Semineri, Bildiriler ve Tartışmalar, Ankara 17-19 Ekim 1977, TTK Yay., Ankara 1980.

KOCATÜRK, Utkan, “Büyük Nutuk’un Basılışı Esnasında Atatürk Tarafından Yapılan İki Düzeltme”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C I, S 2, Mart 1985.

MILLER, A.F., “Atatürk’ün Eserleri Sovyetler Birliğinde”, **VII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 25-29 Eylül 1970**, Cilt II, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1973.

ŞAMSUTDINOV, A. M., “Türkiye’de Millî Mücadele Sovyetler Birliği’nde Öğreniliyor”, **VI. Türk Tarih Kongresi, Ankara 20-26 Ekim 1961**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1967.

ŞİMŞİR, Bilal N., **Atatürk’ün Büyük Söylevi Üzerine Belgeler**, TTK Yay., Ankara 1991.

Türk Dili, (Okunuşunun 50. Yılında Söylev Özel Sayısı), S 314, TDK Yay., AÜ Bsm., Ankara-Kasım 1977.

TÜZÜN, Süleyman, “Nutuk’un Almanya’da Yabancı Dillerde Yayımlanması: Yeni Bir Süreç ve Değerlendirme Denemesi”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl 4, S 8, Güz 2008.

UZUN, Hakan, **Atatürk ve Nutuk**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2006.

Yetmiş Beşinci Yılında Büyük Nutuk’u Anlayarak Okumak, Bilgi Şöleni, 17-18 Ekim 2002, Ankara, Bildiriler, Yay. Haz. Dursun Ayan, M. Alper Parlak, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2003.

23/02/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/buyuk-nutukun-yurt-ici-ve-yurt-disi-basimlari/?pdf=3740> adresinden erişilmiştir